

Економічні науки

УДК 339.564

Тарасенко Світлана Вікторівна

*кандидат економічних наук,
асистент кафедри економіки, підприємництва та бізнес-адміністрування
Навчально-науковий інститут фінансів,
економіки та менеджменту імені Олега Балацького*

Сумського державного університету

Тарасенко Светлана Викторовна

*кандидат экономических наук,
ассистент кафедры экономики,
предпринимательства и бизнес-администрирования
Учебно-научный институт финансов,
экономики и менеджмента имени Олега Балацкого*

Сумского государственного университета

Tarasenko Svetlana

*Candidate of Economics,
Oleg Balatskiy Academic and Research Institute of Finance,
Economics and Management of
Sumy State University*

Глубока Наталія Андріївна

*студентка
Навчально-наукового інституту бізнес-технологій «УАБС»
Сумського державного університету*

Глубокая Наталия Андреевна

*студентка
Учебно-научного института бизнес-технологий «УАБС»
Сумского государственного университета*

Glubokaya Nataliia

*Student of the
Educational and Scientific Institute of Business Technologies «UABS» of
Sumy State University*

Кириченко Дар’я Олексіївна

*студентка
Навчально-наукового інституту бізнес-технологій «УАБС»
Сумського державного університету*

Кириченко Дарья Алексеевна

*студентка
Учебно-научного института бизнес-технологий «УАБС»
Сумского государственного университета*

Kyrychenko Daria

*Student of the
Educational and Scientific Institute of Business Technologies «UABS» of
Sumy State University*

**ЕКСПОРТНА СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ УКРАЇНИ: ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ
ЭКСПОРТНАЯ СПЕЦИАЛИЗАЦИЯ УКРАИНЫ: ВЕКТОРЫ
РАЗВИТИЯ
EXPORT SPECIALIZATION OF UKRAINE: VECTORS OF
DEVELOPMENT**

***Анотація.** У даній науковій роботі було проведено аналіз експортної спеціалізації України. Було виявлено основні проблеми, які стали причинами скорочення експорту України до зарубіжних країн, запропоновані методи їх вирішення. Досліджено динаміку за останні роки, виявлено основних імпортерів української продукції. Проаналізовано географічну та товарну структуру експорту країни та індекси*

міжнародних організацій. Запропоновано основні вектори розвитку експорту України.

Ключові слова: *експорт України, міжнародна спеціалізація, імпортери, географічна та товарна структура.*

Аннотація. *В данной научной работе был проведен анализ экспортной специализации Украины. Были выявлены основные проблемы, которые стали причинами сокращения экспорта Украины в зарубежные страны, предложены методы их решения. Исследована динамика за последние годы, выявлено основных импортеров украинской продукции. Проанализировано географическую и товарную структуру экспорта страны и индексы международных организаций. Предложены основные векторы развития экспорта Украины.*

Ключевые слова: *экспорт Украины, международная специализация, импортеры, географическая и товарная структура.*

Summary. *This scientific work studies the analysis of export specialization of Ukraine. Identified the main problems, which were the reasons for reducing of Ukraine’s export and proposed methods of their solution. The dynamics of recent years have been investigated, the main importers of Ukrainian products have been identified. The geographical and commodity structure of the country's export and the indexes of international organizations are analyzed. The main vectors of export development of Ukraine are proposed.*

Key words: *export of Ukraine, international specialization, importers, geographical and commodity structure.*

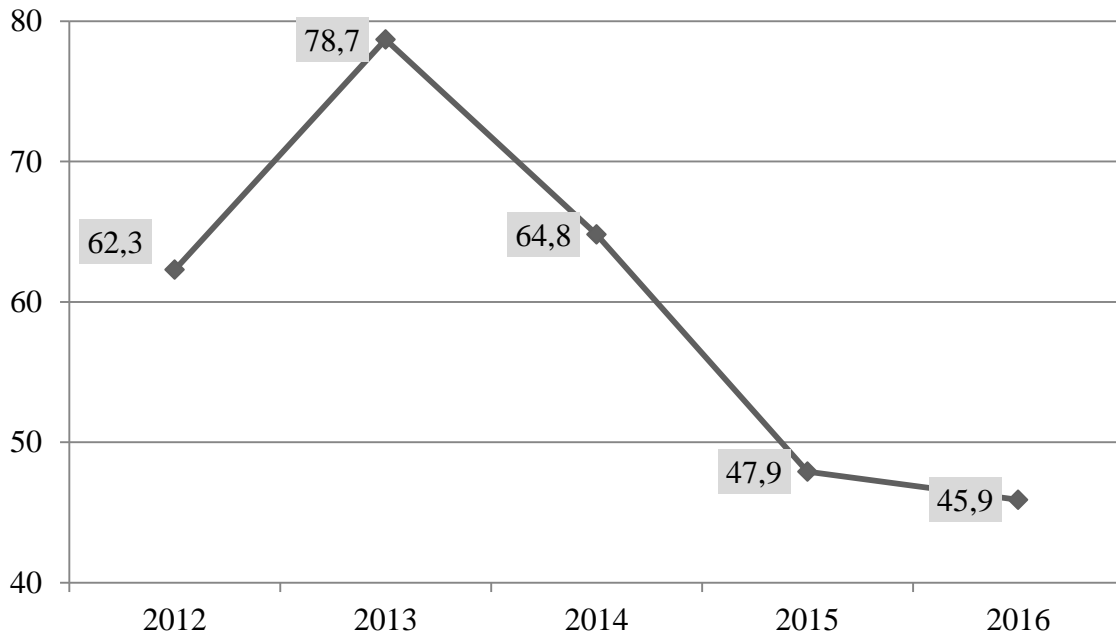
Постановка проблеми дослідження. Експорт є досить важливим для економічного розвитку держави, адже є одним із основних джерел надходження валюти в країну, формування її доходів, також для забезпечення комунікації із зарубіжними країнами у сфері торгівлі,

надання можливості розвитку вітчизняним виробникам. Український експорт є досить складним та неорганізованим, а останніми роками він продовжує невпинно спадати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню окремих аспектів зовнішньої торгівлі України присвячено чимало теоретичних праць науковців та офіційних видань Державної служби статистики України, публікацій Державної фіскальної служби України, аналітичних видань. Аналіз зовнішньо-торгівельної діяльності України проводили Н. Іскарова, О. Моргулець, А. Румянцев та Ю. Коваленко. Проблеми розвитку експортного потенціалу України в контексті євроінтеграції досліджуються у працях І. Б. Чичкало-Кондрацької, Л. М. Радченко, М. О. Козік. Такі науковці, як О. Носирєв, А. Олефір, В. Тіпанов, Л. Янковська та О. Пальчук, розкрили основні тенденції в експорті України.

Формулювання цілей статті. Головною метою даного дослідження є аналіз експортного потенціалу України в контексті товарної та географічної структури, а також динаміка зміни за останні роки. Виділення основних проблем та недоліків, які слугують базою для пошуку шляхів їх вирішення та удосконалення ситуації.

Виклад основного матеріалу. Зовнішньоекономічна діяльність країни, головним чином експортний потенціал посідає вагомe місце в економіці держави. Не секрет, що на сьогоднішній день ситуація з експортом у України не найкраща, адже за даними Світового банку у період з 2012 по 2016 рік продаж наших товарів за кордоном впав майже в 1,5 рази - з 62,3 млрд. дол. до 45,9 млрд. дол. (рис.1).

Рис. 1. Динаміка експорту України за 2012-2016 рр., у млрд. дол. [1]

Дане явище можна пояснити такими причинами, як: зниження попиту на українську продукцію; несприятлива цінова кон'юнктура на міжнародних ринках (а оскільки на товари з низьким ступенем оброблення ціни є найбільш нестабільними, то економічний розвиток України значною мірою залежить від зовнішньої кон'юнктури та попиту на світових ринках); погіршення фінансового стану вітчизняних підприємств і відсутність доступу до кредитних ресурсів; обмеження експорту наших товарів на ринок РФ і транзит через її територію в треті країни; зростання собівартості вітчизняної продукції; продовження воєнного конфлікту на Донбасі і анексія Криму. Все це змушує українські підприємства шукати нові ринки збуту, відзначають аналітики, адже, незважаючи на наявні проблеми, Україні є що запропонувати за кордоном.

Відповідно до попередніх причин зміни відбулися не лише кількісно, а й у географічній структурі. Орієнтована головним чином на Російську Федерацію, останнім часом Україна все більше зосереджує експортні потоки в Європу (рис.2).

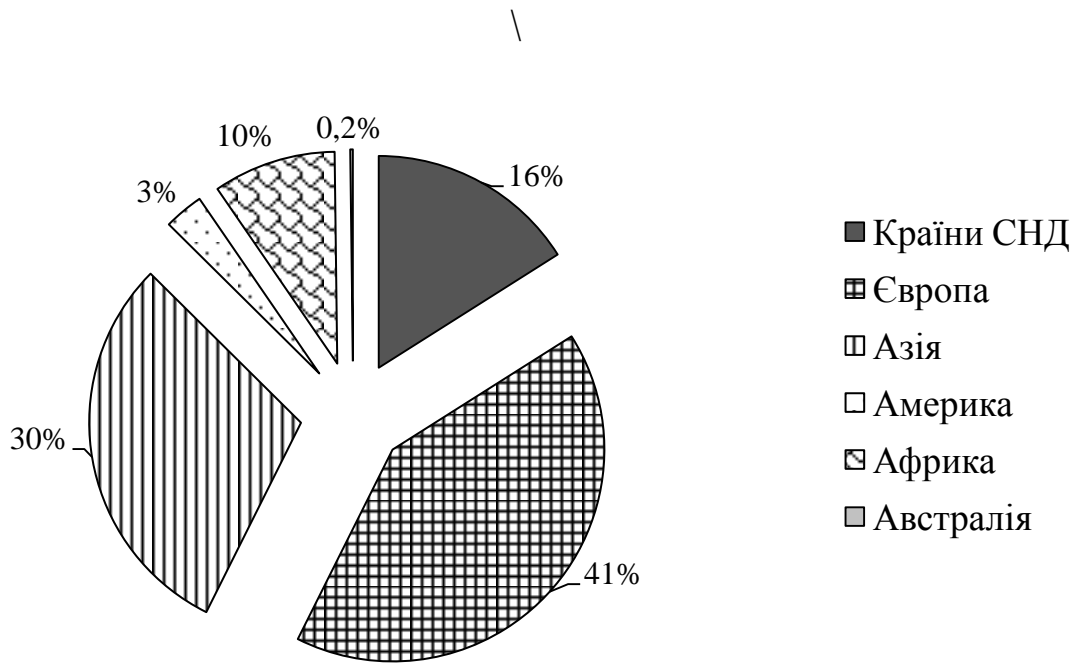

Рис. 2. Географічна структура експорту України за 2017 рік [2]

Якщо проаналізувати географічну структуру експорту України за останній рік, чітко можна відслідкувати, що головні імпортери українських товарів – це країни Європи. Найменше здійснювали закупівлю українських товарів Америка та Австралія (3%). У такій більш узагальненій географічній структурі експорту можна виділити головних торговельних партнерів України (табл.1).

Таблиця 1

Головні імпортери українських товарів за 2017 рік [2]

№	Країна	Обсяг експорту, тис. дол. США	Частка від сукупного експорту, %
1	Російська Федерація	3936628,9	9,10
2	Польща	2724629,7	6,30
3	Туреччина	2518581,8	5,82
4	Італія	2469871,5	5,71
5	Індія	2205748,0	5,10
6	Китай	2039359,1	4,71
7	Єгипет	1831312,9	4,23
8	Німеччина	1754288,2	4,05
9	Нідерланди	1676245,0	3,87
10	Угорщина	1326440,1	3,07

11	Іспанія	1260107,7	2,91
12	Білорусь	1143538,8	2,64
13	Румунія	841808,5	1,95
14	Чехія	828134,9	1,91
15	Молдова	715165,3	1,65

Свої позиції найбільшого імпортера українських товарів закріпила Росія і у 2017 році, друге місце посіла Польща, та невеликий відрив існує між Туреччиною, Індією та Італією. На 6 місці опинився Китай, який за думкою експертів, може стати найбільшим аграрним імпортером українських товарів. У Китаї стурбовані тим, що в регіоні стрімко зростає попит на продовольство. Купівельна можливість населення зростає, економіка зростає, а резервів для нарощування виробництва у них немає. Тому в регіоні будуть змушені нарощувати імпорт зернових, м'яса, молока. В цьому відношенні Україну розглядають як одного з найцікавіших партнерів, тому ми маємо всі шанси у найближчі 5-10 років закріпити за собою місце основного постачальника у країнах Близького Сходу, Південної Африки, Індокитаю.

Оскільки у структурі нашої зовнішньої торгівлі 81% виробництва припадає на експорт товарів, то доцільно проаналізувати товарну структуру експорту України (табл.3).

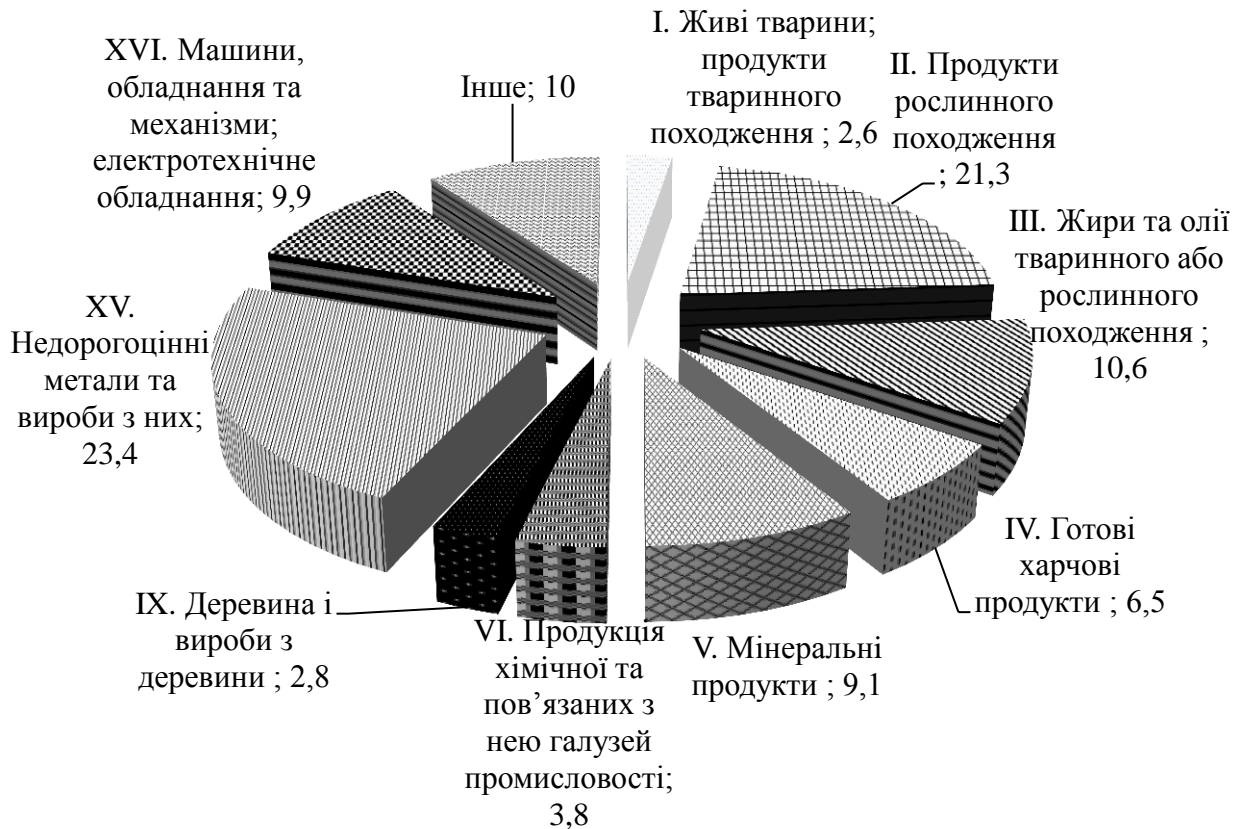

Рис. 3. Товарна структура експорту України у 2017 році [2]

В експортній структурі України представлені в основному традиційні галузі - сільське господарство і харчова промисловість (частка в експорті - 41%), металургія (23,4%), машинобудування (9,9%), хімія (3,8%). На думку експертів, варто відходити від репутації сировинної держави і робити ставку на виробництво товарів з доданою вартістю.

Міжнародне співтовариство також займається дослідженням питань, пов'язаних із місцем країн у зовнішній торгівлі. Таким чином, у звіті Всесвітнього економічного форуму існує такий індикатор – індекс сприятливості національного середовища розвитку зовнішньої торгівлі. Рейтинг складається на основі аналізу показників відкритості національних економік для міжнародної торгівлі (табл.3).

Таблиця 2

Індекс сприятливості національного середовища розвитку зовнішньої торгівлі України за 2014, 2016 рр. (Global trade enabling index) [3]

	2014	2016
Індекс	84 місце (134 країни)	95 місце (136 країн)
Субіндекс А. Доступ до ринку.		
Компонент 1. Доступ до внутрішнього ринку.	22	24
Компонент 2. Доступ до зовнішніх ринків.	97	110
Субіндекс В. Управління кордоном.	92	95
Компонент 3. Ефективність та прозорість управління кордоном	92	95
Субіндекс С. Інфраструктура.	62	69
Компонент 4. Доступність та якість транспортної інфраструктури	64	72
Компонент 5. Доступність та якість транспортних послуг	62	69
Компонент 6. Доступність та використання ІКТ	72	73
Субіндекс D. Операційне середовище.	106	125
Компонент 7. Операційне середовище.	106	125

Порівняно із 2014 роком Україна втратила свої позиції і опустилася на 95 місце з 84. Проаналізувавши дані можна виділити головні проблеми українського експорту:

1. Застарілі підходи та принципи до міжнародної кооперації, які базуються на досвіді Радянського Союзу, якому притаманна замкнутість та слабка залученість у міжнародні відносини.

2. Відсутність ефективних заходів держави в напрямку підтримки експорту, відсутність фінансування та обтяжливість внутрішніх експортних процедур.

3. Низька якість українських товарів, їх невідповідність міжнародним вимогам та стандартам.

4. Домінування харчової, аграрної промисловості у структурі експорту України.

5. Неорганізована географічна структура.

6. Нестабільність економічної та політичної ситуації в країні, висока ступінь ризику.

7. Нерівномірність виробництва товарів на експорт. Так наприклад, найбільшу частку товарів на експорт виробляють Донецька (10,1%) та Дніпропетровська (17,3%) області та місто Київ (21,2%).

Така кількість проблем потребує негайної боротьби із ними. В кінці 2017 року уряд схвалив експортну стратегію України до 2021 року. Згідно з документом, перспективними секторами економіки є інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), машинобудування, харчова промисловість, технічне обслуговування та ремонт повітряних суден, авіаційна промисловість і туризм [4]. Оскільки найбільшу долю експорту України складає аграрна промисловість, то доцільно оцінити міжнародну спеціалізацію даної галузі. Так, наприклад Україна займає перше місце у світі за експортом соняшникової олії, друге місце – експорт зернових культур, третє – ячменю, четверте – кукурудзи, а п’яте – пшениці. Проаналізуємо також такі галузі: машинобудування, хімічна продукція, металургія, легка промисловість, електроніка.

До основних показників рівня міжнародної спеціалізації галузі відноситься коефіцієнт спеціалізації галузі щодо експортної спеціалізації. Він визначається за формулою:

$$K_c = E_o / E_m$$

де E_o - питома вага товару (сукупності товарів галузі) в експорті країни;

E_m - питома вага товару (товарів-аналогів) у світовому експорті.

За допомогою даного коефіцієнту можна визначити коло галузей, які є міжнародно-спеціалізованими для даної країни. Чим вище (більше одиниці) співвідношення на користь національної структури експорту по певному товару або групі товарів, тим більше явною є міжнародна спеціалізація відповідної галузі.

Наявність спеціалізації українського експорту за сферами виробництва за 2016 рік [5]

Сфера виробництва	Частка в експорті України(E_o), %	Частка у світовому експорті(E_m), %	Коефіцієнт спеціалізації	Наявність спеціалізації
Аграрна промисловість	42,03	8,92	4,71	+
Машинобудування	5,82	36,78	0,16	-
Хімічна продукція	4,29	11,42	0,38	-
Металургія	22,93	3,49	6,57	+
Легка промисловість	1,86	4,94	0,38	-
Електроніка	5,71	22,71	0,25	-

Проведений аналіз виявив міжнародну спеціалізацію таких галузей як аграрна та металургічна, інші галузі, відібрані для аналізу не мають міжнародної спеціалізації.

До векторів розвитку експортної спеціалізації можна віднести:

1. Створення системи пільгового кредитування експорту;
2. Організація ефективної взаємодії державних органів виконавчої влади з виробниками й експортерами;
3. Створення сприятливих умов для впровадження іноземних технологій;
4. Удосконалення та дотримання законодавства для залучення іноземних інвестицій;
5. Формування експортоорієнтованих галузей промисловості, здатних забезпечити експорт готової продукції з високою доданою вартістю;
6. Особливу увагу варто приділити подоланню бюрократизму та введення механізму, що надасть можливість вирішувати всі розбіжності з міністерствами дистанційно, тобто електронно;
7. Впровадження енерго- та ресурсозберігаючих технологій, підвищення рівня механізації та автоматизації виробництва;

8. Залучення до управління підприємствами висококваліфікованих фахівців з відповідно високою заробітною платнею.

Висновки. Дослідження показало, що експортний потенціал України досить вагомий, але при цьому щорічні обсяги продажу товарів за кордон скорочуються. У період з 2014 року експорт України скоротився у 1,5 рази, повністю змінилася географічна структура у бік Європи. Головні проблеми пов'язані із застарілими методами зовнішньої торгівлі, однорідністю експортованої продукції, а саме її сировинною спрямованістю з низькою доданою вартістю. До того ж політична та економічна ситуація країни не сприяє залученню інвестицій для модернізації та автоматизації виробництва. Міжнародні організації також оцінили роль України у зовнішній торгівлі як незадовільну, і поставили її на 95 місце із 136 країн світу, висвітливши основні перешкоди для ефективного експорту. Все ж таки за останні роки деякі позитивні зміни відбулися, а зовсім нещодавно було створено експортну стратегію України на 5 років. Але для боротьби з цілим рядом негативних аспектів має бути запроваджено ряд заходів. Таких як: взаємодія та активна підтримка вітчизняних експортерів українською владою, сприяння залученню інвестицій та іноземних технологій, а також орієнтація на виробництво готової продукції з високою доданою вартістю. Важливо також активно впроваджувати енерго- та ресурсозберігаючі технології, які значно зменшать витрати на виробництво.

Література

1. The World Bank official website. [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.worldbank.org>
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

3. The Global Enabling Trade Report 2016. [Electronic resource]. – Access mode: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GETR_2016_report.pdf
4. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
5. UNCTAD. [Electronic resource]. – Access mode: <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=89795>

References

1. The World Bank official website. [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.worldbank.org>
2. State Statistics Service of Ukraine. [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
3. The Global Enabling Trade Report 2016. [Electronic resource]. – Access mode: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GETR_2016_report.pdf
4. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine. [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA>
5. UNCTAD. [Electronic resource]. – Access mode: <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=89795>